एकाइ ६ · अमर पुत्र

अङ्क विभाजनमा दिइएका बुँदाका आधारमा अङ्क दिनुहोस्। फरक शब्दमा लेखिएको भए पनि उही कुरा भनेको उत्तर सही मानिन्छ।

१ तीन समय, एउटै काम

उत्तर

प्रयोग · ३

क. कुँदै छन् (अपूर्ण वर्तमान)

ख. रुँदै थिइन् (अपूर्ण भूत; धातु स्वरले टुङ्गिएकाले चन्द्रविन्दु लाग्छ)

ग. पकाउँदै हुने छिन् (अपूर्ण भविष्यत्)

घ. जाँदै थियौ (अपूर्ण भूत)

ङ. घुम्दै हुने छौँ (अपूर्ण भविष्यत्)

च. लेख्दै हुनुहुन्थ्यो (अपूर्ण भूत, उच्च आदर)

अङ्क विभाजन

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले ‘कुँदै छन्’ र ‘रुँदै थिइन्’ लेखेमा।

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले ‘पकाउँदै हुने छिन्’ र ‘जाँदै थियौ’ लेखेमा।

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले ‘घुम्दै हुने छौँ’ र ‘लेख्दै हुनुहुन्थ्यो’ लेखेमा।

२ ‘दै’ देख्दैमा अपूर्ण पक्ष हुँदैन

उत्तर

उच्च दक्षता · २

क. **अपूर्ण पक्ष:** ‘कुँदै थिए’ मिलेर एउटै समापक क्रियापद बनेको छ।

ख. **असमापक:** वाक्य टुङ्ग्याउने ‘गुनगुनाउँथे’ छुट्टै छ; ‘कुँदै’ ले सँगै भएको अर्को काम मात्र बताउँछ।

ग. **असमापक:** वाक्य ‘बोले’ ले टुङ्गिएको छ।

घ. **अपूर्ण पक्ष:** ‘रुँदै छिन्’ ले अहिले चलिरहेको काम बताएको छ।

अङ्क विभाजन

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले क र ख छुट्याएर कारण दिएमा।

✓ प्रतिवाक्य ०.५ का दरले ग र घ छुट्याएर कारण दिएमा।

३ द्वित्व कि होइन?

उत्तर

प्रयोग · ३

- **ससाना:** आंशिक द्वित्व; साना + साना = ससाना।
- **बाटोघाटो:** परिवर्तित द्वित्व; बाटो + बाटो = बाटोघाटो।
- **कति कति:** पूर्ण द्वित्व; कति + कति = कति कति।
- **दालभात:** द्वित्व होइन; ‘दाल’ र ‘भात’ दुई बेग्लै अर्थ भएका शब्द हुन्, कुनै शब्द दोहोरिएको छैन।
- **झैझगडा:** आंशिक द्वित्व; झगडा + झगडा = झैझगडा (अगाडिको अंशमा ‘ऐ’ थपिएको)।
- **तरकारीसरकारी:** परिवर्तित द्वित्व; तरकारी + तरकारी = तरकारीसरकारी।

अङ्क विभाजन

✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘ससाना’ र ‘बाटोघाटो’ को किसिम र बनोट लेखेमा।

✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘कति कति’ र ‘तरकारीसरकारी’ को किसिम र बनोट लेखेमा।

✓ प्रतिशब्द ०.५ का दरले ‘झैझगडा’ को बनोट र ‘दालभात’ द्वित्व नभएको कारण लेखेमा।

४ सादा वाक्यमा चित्र

उत्तर

क. बैना फिर्ता गर्नु छ भनेपछि बुढा ठाउँबाट **जुरुक्क** उठे। (चाल)

ख. झरीमा बाटो हिँड्दा भक्तको जामा **निथ्रुक्क** भिज्यो। (अवस्था)

ग. नातिनी ढोकाबाट हजुरबालाई **टुलुटुलु** हेरिरहेकी थिई। (अवस्था वा भाव)

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

क्रियासँग मिल्ने अरू अनुकरणात्मक शब्द पनि मान्य। **प्रयोग · ३**

अङ्क विभाजन

- ✓ क मा ‘जुरुक्क’ जस्तो मिल्ने शब्द र किसिम लेखेमा।
- ✓ ख मा ‘निथ्रुक्क’ जस्तो मिल्ने शब्द र किसिम लेखेमा।
- ✓ ग मा ‘टुलुटुलु’ जस्तो मिल्ने शब्द र किसिम लेखेमा।

५ अङ्कले बताएको कथा

उत्तर **बोध · ३**

क. सवा भनेको एक र एक चौथाइ हो, त्यसैले सवा सय = १०० + २५ = **१२५**।

ख. १० − ५.५ = **साढे चार रुपियाँ**।

ग. घरमा दश रुपियाँ पनि एकै ठाउँमा छैन। यति गरिबीमा मुख माग्यो मोल पाउने मूर्ति फर्काउनुले उनको निर्णय झन् कठोर र उनको माया झन् गहिरो देखाउँछ।

अङ्क विभाजन

- ✓ क मा १२५ लेखी ‘सवा’ को अर्थ दिएमा।
- ✓ ख मा साढे चार रुपियाँ निकालेमा।
- ✓ ग मा गरिबी र निर्णयको गहिराइ जोडेमा।

६ अपठित गद्यांश

उत्तर **बोध · ५**

क. त्यो घैँटो बेच्ने सामान होइन, यसको मोल पैसामा तोकिएको छैन भन्ने सङ्केत गर्छ।

ख. त्यो बिग्रेको सामान होइन, हजुरबाको अन्तिम मिहिनेत र बुढ्यौलीको सम्झना भयो। चर्को नै अब त्यसको सबैभन्दा मूल्यवान् भाग लाग्यो।

ग. असमापक क्रिया; वाक्य ‘भन्नुभयो’ ले टुङ्गिएको छ, ‘घुमाउँदै’ ले सँगै भएको काम मात्र बताएको छ।

घ. सृष्टिले हजुरबालाई सम्झेको र हजुरआमाको भाव बुझेको देखाउँछ। काम देखाएर भन्दा भाव पाठकले आफैँ महसुस गर्छ।

ङ. समानता: दुवै वस्तुमा गुमेको प्रियजनको सम्झना छ, र घरमा पैसाको खाँचो हुँदा पनि बेचिएन। भिन्नता: घैँटो हजुरबा आफैँले बनाएका थिए; मूर्ति बाबुले छोरोको सम्झनामा बनाए, र त्यसमा छोरोको अनुहार नै आयो। (अरू उचित भिन्नता पनि मान्य।)

गद्यांशका पात्र र घटना यस अभ्यासका लागि बनाइएका हुन्।

अङ्क विभाजन

- ✓ क: बेच्ने सामान होइन, मोल तोक्न नमिल्ने सङ्केत लेखेमा।
- ✓ ख: चर्को सम्झना बनेको अनुमान लेखेमा।
- ✓ ग: असमापक भनी कारण दिएमा।
- ✓ घ: सम्झना वा बुझाइको भाव र अप्रत्यक्ष भनाइको प्रभाव लेखेमा।
- ✓ ङ: एउटा समानता र एउटा भिन्नता लेखेमा।

७ एउटै अर्थ, फरक रूप

उत्तर **प्रयोग · ४**

क. कलाकारको नाम गाउँ गाउँमा पुगेको छ।

ख. सबैले आआफ्ना ज्याबल उठाए।

ग. चाडमा खर्चबर्चको चिन्ता भयो।

घ. बुढा मूर्ति कुँद्दै थिए।

अङ्क विभाजन

- ✓ क: ‘गाउँ गाउँमा’ लेखेमा।
- ✓ ख: ‘आआफ्ना’ लेखेमा।
- ✓ ग: ‘खर्चबर्च’ लेखेमा।
- ✓ घ: ‘कुँद्दै थिए’ लेखेमा।

Science Playground, कादुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

८ त्रुटि पहिचान र सुधार

उत्तर प्रयोग · ४

विद्यालयको कार्यक्रममा **एघार** जना **गायक आए**। **एउटा** गायिकाले कथाको **यही** प्रसङ्ग गाइन्। सुन्नेहरू भावुक **भए**। **यस्तो** गीत मैले **एकान्तमा** पनि सुनेको छु। भाइले सोध्यो, “यति मिठो गीत कसले लेखेको?”

अङ्क विभाजन

- ✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले ‘एक’ परिवारका ‘एघार’ र ‘एउटा’ बनाएमा।
- ✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले तत्सम ‘गायक’ र ‘एकान्त’ बनाएमा।
- ✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले क्रियापदका ‘आए’ र ‘भए’ बनाएमा।
- ✓ प्रतिसुधार ०.५ का दरले ‘यो’ परिवारका ‘यही’ र ‘यस्तो’ बनाएमा।

९ भाव विस्तार

उत्तर उच्च दक्षता · ४

यो भनाइ ‘अमर पुत्र’ कथामा बुढा शिल्पकार भाजुलालले मूर्ति किन्न आएका भक्तलाई भनेका हुन्। मूर्ति भक्तकै अर्डरमा बनेको थियो र भक्त जति मोल पनि दिन तयार थिए।

बजारमा हरेक वस्तुको मोल हुन्छ, तर मान्छेको मन जोडिएको वस्तुको मोल पैसाले तोक्न सकिँदैन। श्रीकृष्णको मूर्ति कुँद्दा कुँद्दै त्यसमा भाजुलालको बितेको छोरो जुजुलालको अनुहार आएको थियो। त्यसैले उनका लागि त्यो बिक्रीको ढुङ्गा होइन, आफ्नै छोरो थियो। घरमा चामल नहुँदा पनि उनले बैना फर्काए।

हाम्रो जीवनमा पनि आमाको चिठी, हजुरआमाले दिएको गहना वा बाबुको पुरानो घडी बाहिरकाका लागि सस्ता होलान्, तर घरकाका लागि अमूल्य हुन्छन्। धन सबै कुराको नाप होइन; माया र सम्झनाको मोल पैसाभन्दा ठुलो हुन्छ।

अङ्क विभाजन

- ✓ भनाइको प्रसङ्ग (कथा, कसले, कसलाई) खुलाएमा।
- ✓ मूर्तिमा जुजुलालको अनुहार आएको कारण जोडेमा।
- ✓ मन जोडिएको वस्तुको अर्को उदाहरण दिएमा।
- ✓ धनभन्दा माया ठुलो भन्ने निष्कर्ष दिएमा।

१० कथा लेखन

उत्तर प्रयोग · ५

सानो बाकस

हजुरआमाले त्यो सानो बाकस कसैलाई छुन दिनुहुन्नथ्यो। ससाना हामी नातिनातिना सोध्थ्यौँ, “यसमा सुन छ?” उहाँ मुसुमुसु हाँस्नुहुन्थ्यो, केही भन्नुहुन्नथ्यो। धेरै वर्षसम्म बाकस दराजको कुनामा बस्यो।

एक दिन हामी बाढीको डरले घर छाड्दै थियौँ। पानी आँगनसम्म आइपुग्यो। सबैले लुगा र कागज बोके। हजुरआमाले भने अरू केही नलिई त्यही बाकस च्याप्प समात्नुभयो। काकाले भन्नुभयो, “यो त छाड्नुहोस्, ज्यान जोगाउनुहोस्!” उहाँ बोल्नुभएन।

भोलिपल्ट विद्यालयको छानामुनि बसेर उहाँले बाकस खोल्नुभयो। भित्र सुन थिएन। त्यहाँ एउटा च्यातिएको कापी र कालो सिसाकलम मात्र थियो। “तिमीहरूका बाजेले मलाई कखरा सिकाएको कापी हो,” उहाँले भन्नुभयो, “यो नभएको भए म आज तिमीहरूको नाम पनि लेख्न जान्दिनथेँ।”

अपूर्ण पक्ष: छाड्दै थियौँ; द्वित्व: ससाना; अनुकरणात्मक: मुसुमुसु, च्याप्प।

अङ्क विभाजन

- ✓ दिइएको सुरुबाट आदि, मध्य र अन्त्य मिलाएमा।
- ✓ बाकसको रहस्य अन्त्यसम्म थामेर कौतूहल राखेमा।
- ✓ छोटो संवाद र घटना राखेमा।
- ✓ अपूर्ण पक्ष, द्वित्व र अनुकरणात्मक शब्द प्रयोग गरेमा।
- ✓ भाव मिल्ने अन्त्य र शुद्ध भाषा राखेमा।

Science Playground, काठुन्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking

११ तर्क र प्रतितर्क

उत्तर उच्च दक्षता · ४

तर्क(पक्षमा): भाजुलालको जिम्मेवारीमा बुढी र भर्खरकी बुहारी छन्। मूर्ति भक्तकै अर्डरमा बनेको थियो, र मुख माग्यो मोल पाइन्थ्यो। बाँचेकाको भोकको ख्याल गर्नु पनि माया नै हो।

प्रतितर्क(विपक्षमा): त्यो मूर्ति उनको छोरोको अनुहार बोकेको एक मात्र रूप थियो। बेच्नु भनेको छोरोलाई दोस्रो पटक गुमाउनु हुन्थ्यो। अन्त्यमा सत्य थाहा पाएपछि रिसाएकी बुढी र बुहारी नै त्यो मूर्ति छातीमा राखेर रोए; उनीहरूको मुखबाट पनि बेच्ने कुरा आएन।

निष्कर्ष: घरको भोक सानो कुरा होइन, तर यो निर्णय पैसाको हिसाबले नाप्न मिल्दैन। भाजुलालले अर्को मूर्ति बनाइदिने कुरा गरेकाले उनले काम पनि छाडेनन्। मेरो विचारमा उनको निर्णय उचित छ।

अङ्क विभाजन

- ✓ पक्षमा एउटा उचित तर्क दिएमा।
- ✓ विपक्षमा एउटा उचित प्रतितर्क दिएमा।
- ✓ तर्कलाई कथाका घटनाले पुष्टि गरेमा।
- ✓ दुवै पक्ष केलाएर स्पष्ट निष्कर्ष दिएमा।

१२ सोच्नुहोस्

उत्तर उच्च दक्षता · ४

कारण सुरुमै भनिएको भए ‘उनले त्यस्तो के देखे?’ भन्ने कौतूहल हराउँथ्यो। पाठकले अन्त्यको चोट बुढी र बुहारीसँगै एकैचोटि महसुस गर्न पाउँदैनथे। भक्त जत्तिकै अन्योलमा परेर भाजुलालको निर्णय बुझ्न खोज्ने अनुभव पनि गुम्थ्यो।

सङ्केतहरू: आँखा बनाएपछि मूर्ति हाँस्दा उनको ‘रोएको दिल’ पनि हाँस्यो; मूर्तिलाई हेरेको हेर्‍यै गर्दा पनि उनको आँखा अघाएन; भक्त आउँदा मूर्ति सिरानमुनि लुकाए, सिरानमा राख्नु भनेको आफ्नो मान्छेलाई जस्तै नजिक राख्नु हो; मोलको प्रश्नमा उनको गलामा व्यथा थुप्रियो। यी सबैले मूर्ति उनका लागि ढुङ्गा मात्र रहेन भन्ने देखाउँछन्।

अङ्क विभाजन

- ✓ कौतूहल हराउने कुरा लेखेमा।
- ✓ अन्त्यको भावनात्मक चोट घट्ने कुरा लेखेमा।
- ✓ कथाबाट एउटा सङ्केत दिएमा।
- ✓ कथाबाट अर्को सङ्केत दिई तिनको अर्थ खोलेमा।

१३ क्रियाकलाप: मोल नलाग्ने वस्तु

(अङ्क नदिइने)

विद्यार्थीले पाउनुपर्ने नतिजा

पुरानो तस्बिर, गहना, औजार, चिठी वा कसैले दिएको उपहार जस्ता वस्तु आउन सक्छन्। बजारमा सस्तो वस्तु पनि सम्झनाले अमूल्य हुन्छ भन्ने कुरा कक्षामा भाजुलालको मूर्तिसँग जोडेर छलफल गर्न सकिन्छ। कसैले दुःखको सम्झना बताउन नचाहे जबर्जस्ती नगर्नुहोस्।

तहअनुसार अङ्क	ज्ञान	बोध	प्रयोग	उच्च दक्षता	जम्मा
अङ्क	०	८	२२	१४	४४

Science Playground, काठ्न्जे, भक्तपुर
विद्यार्थीसहित भ्रमणको समय लिन: https://science-playground.com/booking